

SĘDZIA GRZEGORZ KARAŚ

WPLYW UTRWALANIA PRZEBIEGU POSIEDZEŃ JAWNYCH ZA POMOCĄ URZĄDZEŃ REJESTRUJĄCYCH OBRAZ I DŹWIĘK NA POSTĘPOWANIA SĄDOWE W SPRAWACH CYWILNYCH

Ustawą z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 108, poz.684) wprowadzono w Polsce nowy sposób protokołowania posiedzeń jawnych w sprawach cywilnych przy zastosowaniu urządzeń do rejestracji dźwięku lub obrazu i dźwięku.

Uszczegółowienie sposobu zapisu przechowania i dystrybucji nagrań nastąpiło w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego (Dz. U. Nr 175, poz.1046)

W współczesnym świecie opartym o nowe rozwiązania technologiczne, informatyzacja wymiaru sprawiedliwości jest jedną ze skutecznych dróg na zbliżenie sądownictwa do obywateli oraz na usprawnienie i przyspieszenie postępowań sądowych w sprawach cywilnych. Wprowadzenie e-protokołu jako sposobu utrwalania przebiegu rozprawy ma dwa podstawowe cele, pierwszym jest wierne odzwierciedlenie przebiegu rozprawy, drugim zaś skrócenie czasu trwania postępowań sądowych.

Kwartalnik Mediów Elektronicznych: – Jaki wpływ na przebieg posiedzenia jawnego wywiera wprowadzenie nowej metody protokołowania?

Grzegorz Karaś: – Pierwszy z celów wprowadzenia e-protokołu tj. wierne odzwierciedlenie rozprawy przejawia się w pełnym utrwaleniu przebiegu rozprawy wraz z pełnymi zeznaniami świadków i stron oraz ich reakcjami i emocjami. Wprowadzenie zapisu posiedzeń jawnych powoduje pełną i rzeczywistą jawność postępowania. Nagranie posiedzenia sprawia, że strony postępowania mają pewność utrwalenia rzeczywistego przebiegu rozprawy oraz utrwalenia rzeczywistych, a nie podyktowanych przez sędziego wypowiedzi. W praktyce wyeliminowane jest dyktowanie i spisywanie całych składanych przez świadków zeznań, ponieważ zeznania te ustalone zostaną w całości bez ingerencji w treść wypowiedzi. Brak konieczności dyktowania przez przewodniczącego zeznań wydatnie skraca czas posiedzenia. W przypadku wątpliwości co do rzeczywistego przebiegu rozprawy lub co do treści składanych oświadczeń lub zeznań, wystarczy odtworzyć nagranie i wszystkie wątpliwości zostają rozwiązane. Odtworzenie wcześniejszego fragmentu bieżącego nagrania może nastąpić już na sali rozpraw jak również może zostać dokonane po zakończeniu posiedzenia. Powoduje to praktyczne wyeliminowa-

nie, częstych w obecnej praktyce, wniosków o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu. Ustawodawca kierując się tym postulatem w art.160 § 2 k.p.c. uznał, że zapis dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego nie podlega sprostowaniu.

Nagrywanie rozprawy, a przez to pełna jawność postępowania, jest istotne także z punktu widzenia kształtowania wizerunku sądu i sędziów. Nagranie rozprawy daje stronom gwarancję rzetelności procesu z jednej strony a z drugiej strony z pewnością chroni także sędziów przed pomówieniami o stronniczość lub nieprawidłowe prowadzenia sprawy oraz eliminuje nieuzasadnione wnioski o wyłączenie sędziego. Pełna jawność postępowania wzmacnia zaufanie do sądów, kształtuje wizerunek sądów jako instytucji zaufania publicznego kierującej się zasadą bezstronności i obiektywizmu. Taki sposób utrwalania zapisu przebiegu rozprawy rozwiewa wszelkie obawy o rzetelność procesu sądowego. Pełna jawność postępowania wzmacnia niezawisłość sądu i poprawia zaufanie obywateli do sądów.

KME: – Czy nowa metoda protokołowania całkowicie zmienia model czynności procesowych podejmowanych na posiedzeniu jawnym a związanych z utrwalaniem przebiegu posiedzenia?

GK: – Przepis art. 157 k.p.c. w nowym brzmieniu wprowadził zasadę, że protokół sporządza się utrwalając przebieg posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk oraz pisemnie, pod kierunkiem przewodniczącego, zgodnie z art. 158 § 1 k.p.c. Dopiero jeżeli ze względów technicznych utrwalenie przebiegu posiedzenia w ten sposób nie jest możliwe, protokół jest sporządzany wyłącznie pisemnie przez protokolanta pod kierunkiem przewodniczącego, zgodnie z art. 158 § 2 k.p.c. Ustawodawca przesądził, że zasadniczym sposobem protokołowania posiedzenia jawnego będzie utrwalenie dźwięku lub obrazu i dźwięku (nagranie rozprawy) a sporządzanie protokołu w sposób tradycyjny będzie miało miejsce wyjątkowo gdy nie będzie możliwości technicznych sporządzenia nagrania. Rozwiązanie takie pozbawiło sąd możliwości wyboru, a jedynie względy techniczne (awaria systemu do nagrywania) mogą spowodować rezygnację z nagrania posiedzenia jawnego i sporządzenie wyłącznie protokołu tradycyjnego. Inne niż techniczne przyczyny nie mogą uzasadniać sporządzenia protokołu w sposób tradycyjny. W wyniku takiego rozwiązania strony postępowania mają

możliwość domagania się od sądu by przebieg posiedzenia jawnego był utrwalony za pomocą urządzeń rejestrujących także w przypadku gdy posiedzenie takie nie jest nagrywane.

Art.157 § 1 k.p.c. oraz techniczne rozwiązania systemu nagrywania posiedzeń umożliwiają wybór pomiędzy nagraniem samego dźwięku lub obrazu i dźwięku. Nagranie samego dźwięku może być uzasadnione ochroną wizerunku stron, świadka lub innymi względami. O wyborze sposobu nagrania decyduje przewodniczący, lecz strony mogą wnioskować wybór jednego z tych sposobów utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego.

Utrwalenie przebiegu rozprawy za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk lub obraz i dźwięk nie eliminuje w całości protokołu sporządzanego pisemnie. Ustawodawca w art.158 § 1 k.p.c. zadecydował, że obok nagrania sporządzony zostanie protokół pisemny, który jednak będzie protokołem uproszczonym w porównaniu z protokołem tradycyjnym. Protokół pisemny stosownie do treści art.158 § 1 k.p.c. zawierać powinien: oznaczenie sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów, protokolanta, prokuratora, stron, interwenientów, jak również obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, oznaczenie sprawy i wzmianki co do jawności, wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na posiedzeniu oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone, czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (ugoda, zrzeczenie się roszczenia, uznanie powództwa, cofnięcie, zmiana, rozszerzenie lub ograniczenie żądania pozwu), inne czynności stron, które według szczególnych przepisów ustawy powinny być wciągnięte, wpisane, przyjęte, złożone, zgłoszone lub wniesione do protokołu, sentencje wydanych na rozprawie postanowień niezaskarżalnych. Są to elementy minimalne pisemnego protokołu uproszczonego, nic nie stoi jednak na przeszkodzie by protokół ten wzbogacić o inne elementy, jak chociażby podsumowanie zeznań świadka lub główne tezy z jego zeznania.

KME: – Jak tworzony będzie pisemny protokół uproszczony?

GK: – Pisemny protokół uproszczony tworzony jest na bazie adnotacji wprowadzanych przez protokolanta pod kierownictwem przewodniczącego. Adnotacja jest to dokument elektroniczny, powiązany z zapisem i zawierający informacje dotyczące przebiegu posiedzenia jawnego. Adnotacje są swoistym „spisem treści” nagrania, które służą wygenerowaniu protokołu pisemnego oraz zapewniają efektywną pracę z zapisem. Adnotacje zapewniają także możliwość zapisania oświadczeń stron, orzeczeń niezaskarżalnych wydanych na rozprawie, oświadczeń stron i pełnomocników, zapisanie istotnych wydarzeń w czasie rozprawy a także w trakcie pracy z nagraniem umożliwiają odszukania żadanego fragmentu rozprawy. Adnotacje są narzędziem umożliwiającym sprawne, łatwe i szybkie posługiwanie się nagraniem. Dzięki ich zastosowaniu skraca się czas stworzenia protokołu pisemnego oraz odszukania odpowiedniego fragmentu nagrania.

KME: – Czy system do nagrywania został przetestowany w warunkach rzeczywistych procesów?

GK: – Od wprowadzenia zmian ustawowych w zakresie utrwalania przebiegu posiedzeń jawnych prowadzone były intensywne prace nad stworzeniem skutecznego narzędzia multimedialnego umożliwiającego sprawne i skuteczne rejestrowanie posiedzeń.

W listopadzie 2011 r. we współpracy z Krajowym Koordynatorem ds. koordynacji wdrożeń systemów informatycznych w sądach powszechnych, w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu w Wydziale I Cywilnym rozpoczęto testowe nagrywanie rozpraw z wykorzystaniem sprzętu do nagrywania dostarczonego przez firmę Comarch oraz aplikacji Re-Court. Nagrywane były rzeczywiste rozprawy wyznaczone przez dwóch sędziów orzekających w Wydziale I Cywilnym. Protokółant został wyposażony w bezpieczny podpis elektroniczny, co umożliwiło nagrywanie rozpraw zgodnie z wymogami określonymi w k.p.c. i Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego.

Nagrywanie rzeczywistych rozpraw pozwoliło na wszechstronne przetestowanie systemu oraz umożliwiło poczynienie wielu spostrzeżeń odnoszących się do jego funkcjonowania i wskazanie producentowi oprogramowania szeregu rozwiązań, które w ocenie sędziów powinny zostać wprowadzone w celu lepszego wykorzystania systemu oraz ułatwienia pracy sędziego i protokolanta. Wszystkie uwagi przekazywane były na bieżąco do Biura Krajowego Koordynatora i producent oprogramowania reagując na te uwagi bieżąco dostosowywał system do potrzeb sądu. W trakcie 4 miesięcy testów oprogramowanie było zmieniane w celu jak najlepszego dostosowania do potrzeb zgłaszanych przez sędziów i protokolanta testujących system oraz wyeliminowania zauważonych błędów. Testy te prowadzone w trakcie rzeczywistych rozpraw pozwoliły na zweryfikowanie prawidłowości funkcjonowania systemu oraz wprowadzenie zmian i poprawek zgodnie z przedstawionymi producentowi systemu uwagami.

KME: – Czy nowa metoda utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego wpływa na czas trwania procesu? Co pokazują w tym zakresie dotychczasowe doświadczenia?

GK: – W trakcie testów nagranych zostało ponad 150 rzeczywistych rozpraw. Nagrywane były rozprawy na wcześniej już wyznaczonych sesjach, które zostały wyznaczone według zwykłych zasad, bez uwzględniania szczególnego charakteru zapisu audio-wideo przebiegu rozpraw. Taka metodologia pozwoliła na zbadanie czy rozprawy prowadzone z użyciem systemu nagrywania obrazu i dźwięku skracają czas trwania rozpraw w porównaniu w rozprawami protokołowymi w sposób tradycyjny z dyktowanym przez sędziego protokołem. Pozwoliły także na zaobserwowanie spontanicznych reakcji osób znajdujących się na sali rozpraw w obliczu kamer i mikrofonów używanych w czasie rozprawy.

Z początkiem marca 2012 r., po wyposażeniu protokolantów w bezpieczne podpisy elektroniczne i wdrożeniu systemu w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu nagrywane są już posiedzenia jawne z użyciem nowego systemu.

Rzeczywiste doświadczenia pozwoliły stwierdzić, że czas posiedzenia sądowego ulega znacznemu skróceniu. Dotychczas w czasie zeznań świadków lub stron przewodniczący musiał dyktować protokolantowi treść zeznań w sposób umożliwiający ich zapisanie. Dyktowanie było procesem długotrwałym, wyczerpującym, powodującym często zniekształcenie sensu wypowiedzi świadka lub stron. Konieczność słuchania zeznań, dyktowania ich protokolantowi i jednoczesnego śledzenia zeznań zapisywanych przez protokolanta w protokole wydłużało czas rozprawy. Konieczność dyktowania wydłużała czas trwania posiedzenia

i ograniczała możliwość przesłuchania wielu świadków w ciągu jednego posiedzenia. Dodatkowo wskazać należy, że nie wszyscy protokolanci zatrudnieni w sądach piszą biegle i bezwzrokowo co powodowało niejednokrotnie konieczność powtarzania przez sędziego dyktowanych treści, a tym samym wydłużało czas rozprawy.

Z obserwacji poczynionych podczas rozpraw jakie zostały nagrane wynika, że czas trwania rozprawy skrócił się dwukrotnie a w niektórych wypadkach nawet czterokrotnie. Przesłuchanie świadków w formie płynnej rozmowy pozbawione przerywania wypowiedzi świadka i dyktowania protokolantowi jest szybsze wygodniejsze i umożliwia utrwalenie rzeczywistej wypowiedzi wraz z reakcjami świadka takimi jak śmiech, płacz, wzburzenie, nerwowość. Reakcje takie były dotychczas praktycznie nie do utrwalenia w protokole pisemnym. Pytania zadawane są świadkowi płynnie z możliwością natychmiastowej reakcji i zadania dodatkowego pytania. Szybkość przesłuchania przekłada się bezpośrednio na spontaniczność wypowiedzi. Brak dyktowania powoduje znaczne skrócenie czasu przesłuchania, dzięki temu można na jednej rozprawie przesłuchać większą ilość świadków, co wydatnie wpływa na koncentrację materiału dowodowego w sprawie. Przy nagrywaniu rozpraw nie sprawia kłopotu przesłuchanie nawet kilkunastu świadków w ciągu jednej sesji.

KME: – Jak wprowadzenie e-protokołu zostanie przyjęte przez środowisko adwokatów oraz radców prawnych?

GK: – Skrócenie czasu trwania poszczególnych rozpraw umożliwia rozpoznanie większej ilości spraw na jednej sesji. Zwiększenie możliwości przeprowadzenia większej ilości spraw na jednej sesji wpływa na przyspieszenia postępowania i skrócenie czasu całego procesu oraz zmniejszenie odstępu pomiędzy kolejnymi posiedzeniami w sprawie. Skrócenie czasu posiedzeń sądowych powoduje także większy komfort pracy pełnomocników stron, którzy poświęcają mniej czasu na udział w posiedzeniach sądowych lub mogą brać udział w większej ilości posiedzeń. Świadkowie dzięki skróceniu czasu posiedzeń sądowych spędzają mniej czasu w sądzie.

Nowy model protokołu powoduje także konieczność zmiany metody pracy sędziego, pełnomocników i stron. Konieczność mentalnej zmiany i przejścia od kartki papieru do ekranu komputera stanowi największą trudność we wprowadzeniu e-protokołu. Niedogodności spowodowane zmianą metodologii pracy są niwelowane przez możliwość zlecenia transkrypcji całości lub części nagranego posiedzenia. Transkrypcja umożliwi sędziom przyzwyczajonym do pracy jedynie z materiałem papierowym na łagodne przejście na nowy system pracy wykorzystującej zdobycze nowych technologii od, których nie ma odwrotu we współczesnym świecie.

KME: – Jakie inne zmiany mogą wpłynąć na skrócenie postępowania sądowego i poprawienie jakości pracy sędziów?

GK: – Rejestracja przebiegu posiedzeń jawnych powinna być jedynie pierwszym krokiem na drodze dalszego uproszczenia postępowania i skrócenia czasu rozpoznania spraw w sądach. W celu dalszego uproszczenia postępowania i przyspieszenia postępowania sądowego niezbędnym jest podjęcie dalszych kroków legislacyjnych dotyczących wprowadzenia fakultatywnej możliwości

sporządzania ustnych uzasadnień wyroków. Możliwość ustnego uzasadniania wyroków jest rozwiązaniem oczekiwanym przez środowisko sędziowskie i niewątpliwie byłaby milowym krokiem na drodze prawdziwego uproszczenia pracy i skrócenia czasu trwania postępowań sądowych w sprawach cywilnych.